

Az információs menedzserek szerepe a gazdasági szervezetekben: oktatási és képzési szempontok

Az információmenedzsment mint önálló diszciplína két évtizede kezdett kibontakozni. Kifejlődése öt szakaszban megy végre, ezért oktatását ezekhez igazítva kell megszervezni. A pályára felkészítés történhet vállalaton belüli tanfolyamon, továbbképzéssel és erre szakosodott képző intézményben. Kérdés, hogyan lehet lebontani a hagyományos könyvtáros- és az információmenedzsment-képzés közötti falakat.

Az információmenedzsment fogalma

Az információmenedzsment (IM) közel két évtizede kezdett önálló diszciplínaként kibontakozni, de pontos definíciója még mindig hiányzik. S bár valami fontosat nyújt az információs piac résztvevőinek, az IM fogalma hajlik arra, hogy mindenkinek mást és mást jelentsen.

Az IM magja olyan szakterületekhez kapcsolódik, mint az információtudomány, könyvtartan, iratkezelés, adatkezelés, adatbázis-építés, kommunikációs hálózatszervezés, integrált irodagépesítés, statisztika stb. Az IM nem egyetlen szakmai csoport dolga, hanem a szervezet irányításának, mint egésznek, lényeges eleme. Más, "magától értetődő" irányítási funkciókhoz hasonlóan eleinte spontán módon fejtették ki, s csak a posztindusztriális társadalomban kapott szervezett formát.

Összefüggésben azzal a koncepcióval, hogy az információ a vállalatnak ugyanolyan értékű és jelentőségű erőforrása, mint a személyzet, a tőke, az ingatlan, a felszerelés stb., az IM azt jelenti, hogy a hagyományos irányítási (menedzsment) folyamatokat (tervezés, költségvetés, szervezés, ellenőrzés) alkalmazták egy vagy több, információs erőforrásnak számító egységre.

Így az IM végső célja az információs erőforrások hatékony menedzselése és a szervezet képessé tétele arra, hogy gondoskodni tudjon mindarról, amire szüksége van az információs rendszerek alkalmazása, az információhoz való hozzáférés és a végfelhasználók megfelelő segítése tekintetében.

Egy sor új keletű tendencia járult hozzá ezen új diszciplína kifejlődéséhez; közülük a legfontosabb az információk előállítására, tárolására és szétosztására alkalmazott új technológiák konvergenciája. Ezért az információs menedzser legfőbb szerepe az, hogy e technológiák kiaknázása révén a maximális hasznot húzza az információs rendszerekből.

Az információs technológia fejleményei átalakítják a munkát, a termékek természetét, a folyamatokat, a

cégeket, iparágakat, sőt magát a versenyt is. Napjainkig a legtöbb menedzser valamiféle segédszolgáltatnak tekintette az információs technológiát, és rábízta a számítógépes adatfeldolgozó részlegekre. Most azonban már a felsőszintű vezetők és irányítók kezdik megérteni, hogy az információs technológia több, mint pusztán számítógépek együttese, és egyre inkább tudatában lesznek, hogy az információs erőforrások menedzsmentje (IEM) nem maradhat tovább a számítógépes adatfeldolgozó vagy információs részlegek kizárólagos illetékességében. Látva, hogy az információ és az információs technológia milyen stratégiai jelentőséget nyert a legtöbb vállalatnál, felismerik annak szükségességét, hogy az IM-problémákat a hosszú távú tervezéssel kössék össze.

Az IM problémáinak látványos csúcstechnológiával való megoldása helyett a szervezetekben ma az információs erőforrások integrálásának és összehangolásának kívánalmi léptek előtérbe, az információs technológia okosan tervezett növelésével egyetemben.

A kibontakozás

Az adatfeldolgozás növekedésével és a vállalatok ismeretanyag-termelésére való hatásával foglalkozó számos tanulmány eredményeképpen több séma született a fejlődés szakaszainak bemutatására [1,2].

Mint ahogy manapság meglehetősen a zűrzavar az IM-funkció valós szerepét és területét illetően a gazdasági szervezetekben, helyénvalónak látszik áttekinteni kibontakozásának történetét. A kifejlődés öt szakaszra osztható *Don Marchand* szerint, aki az információs rendszerek stratégiai felhasználásának vezető szószólója [2]. Azt hangsúlyozza, hogy az IM kifejlődése merőben különbözik minden más menedzsmentfunkció (pl. személyzeti vagy pénzügyi funkció) kifejlődésétől, amelyek esetében nem készítették hasonló

technológiai erők e segédfunkciókat meghatározó alapvető fogalmak és koncepciók gyökeres újragondolására.

E fejlődés következő rövid leírása tisztázni igyekszik mind a jelenlegi helyzetet, mind pedig a várható irányt, amelybe a menedzsmentnek ez a segédfunkciója a jövőben valószínűleg fordulni fog.

Az adminisztráció menedzsmentje

Kezdetben az IM funkciója főként az iratok és feljegyzések fizikai *kezelésével* foglalkozott. Az információ technológiát pusztán helyettesíthető módon alkalmazták: a manuális tennivalókat automatizált rutinokkal váltották fel. Ez ugyan megnövelte az információkezelés folyamatainak hatékonyságát, de nem adott hozzá új értéket a feldolgozott információhoz (nem sikerült elérni pl. együttműködési előnyöket, a ráfordítások csökkenését, a műveletek áramvonalasítását, a használók kielégítettségi fokának javulását). Fejlődésének ezen szakaszában az IM-funkció egy alacsonyabb rendű, *kiegészítő* jellegű tevékenység volt, amelyet a menedzsment alsó középszintjein elhelyezkedő, ellenőrző pozíciókat betöltő személyzet látott el.

Automatizált információ technológia a vállalatban

A fejlődés következő szakaszát az *adattfeldolgozás központosítása* jellemzi: a drága nagyszámítógépek fokozták a technikai hatékonyságot és az információ erőforrások fölötti fizikai kontrollt, de az IM-funkció széttördelt és koordinálatlan maradt, aminek következményeként jelentős kommunikációs hézagok jelentkeztek a szervezetben az információ használói, szolgáltatói és kezelői között. Az új technológia menedzsmentje annak a személyzetnek vagy csoportnak az illetékességébe került, aki vagy amely először szerezte meg. Az új technológiák használatára az a műszaki személyzet felügyelt, amely közvetítőként is szerepelt a használók igényei és a közöttük a mód között, ahogyan ezeket az igényeket meghatározták és értelmezték az új technológiák alkalmazása során.

A MIS (Management Information Systems = menedzsment információs rendszer)-konceptió felmerülésével az 1970-es évek elején a vállalati számítógépes adattfeldolgozás a felső vezetés növekvő gondjává vált.

A vállalat információs erőforrásai

A mini- és mikroszámítógépek, a helyi és távoli hálózatok kiterjedt használatával az osztott adattfeldolgozás és a decentralizáció koncepciója vette át a vezető szerepet. Ez egyre inkább a használók kezébe helyezte az információs rendszerek megtervezését. Ők mind jobban értettek a számítógépek nyelvén, ami újra csak ahhoz vezetett, hogy megnöttek igényeik az információ közvetlen hozzáférése iránt, s felügyeletük

alá akarták vonni az általuk előállított termékekhez és szolgáltatásokhoz szükséges információs erőforrásokat.

A korábban kizárólag egy centralizált rendszer személyzete által ellátott funkciókat egyre több vállalatnál decentralizálják. Az elkövetkező években a tevékenységet segítő technológiai infrastruktúra iránti igény ki fogja követelni a szétszórott információ koordinációját és integrációját, szemben a manapság olyannyira elterjedt központosítással.

E fejlődés során a hagyományos adattfeldolgozó menedzser is elavul, s át kell adnia helyét egy új típusú információs menedzsernek, aki képes vállalati értelmet teremteni abból, ami egyébként decentralizált káosz lehet.

Az IM-funkció ezen módosulása eredményezi az általános erőforrás-menedzselési technikák fokozott alkalmazását az információ kezelésében. E terület menedzsmentorientáltabb szemléletének elfogadása összefügg azzal, hogy a vállalatok megtanulták átfogó gazdasági stratégiai tervezésükben számításba venni az információs erőforrásoknak nemcsak az eszközeit és technikáit, hanem a tartalmát is. Ez az új menedzsmentfilozófia – a hozzá tartozó szervezeti változásokkal együtt – az információs erőforrások menedzsmentje (IEM; angolul: Information Resources Management = IRM) koncepciójában testesül meg.

Az IEM összefoglaló keretében egyesül az a sok specializált tevékenység, amelyek mindegyikének történelmi fejlődése során kialakult a szakmai testülete, ismeretanyaga, technológiája és jellemző menedzselési készségei. Az információ kezelésének mindezen különálló egységeit az IEM koncepciója összeköti és összehangolja, előmozdítva ezzel a vállalat információs erőforrásainak stratégiai hasznosítását.

Gazdasági hírszerzés

Marchand elemzésére utalva, a stratégiai IM kifejlődésének következő szakasza az, amikor a cégek tudomásul veszik, hogy az információ használatában egy viszonylag passzív stratégiáról át kell váltaniuk egy sokkal aktívabbra. Elismerik a részek együttműködésének koncepcióját, és ki is aknázzák az információs rendszerek és szolgáltatások megtervezésében. Röviden: a cél összeolvasztani a passzív információt az aktív hírszerzéssel.

Stratégiai IM

Az IM kifejlődésének ötödik és legfelső szakasza az, amikor maga a *tudás* válik kulcsfontosságú stratégiai erőforrássá, s a cégek nemcsak azt tanulták meg, hogyan transzformálják az adatokat információvá, hanem azt is, hogyan transzformálják az információt tudássá. A cég arra törekszik, hogy nagyon tudatosan fokozza értesüléseit a belső és külső ismeretforrások kihasználásával, amire egyaránt szükség van az eredményes piaci hírszerzés és a hagyó-

mányos menedzsmentfunkciók támogatása szempontjából.

A kitágult horizont

Ahogy a technológia erői az IM eszközeinek és stratégiáinak használatát irányító alapvető koncepciók radikális újragondolására készítették, úgy e terület oktatási és képzési kérdéseinek érdemi megvitatása érdekében lényeges meghatározni, hogy egy adott oktatási program voltaképpen melyik fejlődési szakaszhoz kapcsolódik.

A későbbiekben bemutatott oktatási és képzési programok főként a skandináv környezetre vonatkoznak, ahol a gazdasági szervezetek többsége a harmadik fejlődési szakaszba érkezett, vagy éppen közelít hozzá. Közülük csak igen kevés (többnyire a nemzetközi piacon működő nagyvállalatok) érte el a negyedik szakaszt, szervezetük menedzselésében világosan felismerhető hangsúlyáthelyezéssel.

E terület oktatástervezésének alapproblémája összefügg azzal, hogy nehéz előre látni, milyen irányban fog haladni az információs ipar, és milyen hatással lesz az információs piacra. Nyilvánvaló azonban, hogy mára az IM koncepcióját sok új szempont tágította ki és gazdagította, egyként középpontba állítva az információ értékbeli és minőségi szempontjait, valamint az információ életbevágó vállalati erőforrásként való eredményes használatát a stratégiai célok elérése érdekében.

A vállalati vezetésnek az új információs technológiába vetett hite és az erre fordított beruházásai csökkenőben vannak, s megállt a számítógépes adatfeldolgozó részlegek méreteinek és kiadásainak hatalmas növekedése is. Ha az információs technológiába fektetett beruházások a várakozással ellentétben nem hozták meg számos vállalatnál a termelékenység növekedését és az eredményesség, innováció, versenyképesség stb. gyors emelkedését, ennek általában az az oka, hogy a vezetés célkitűzései főként a fokozott technikai hatékonyságra és az adatok fizikai kezelésére vonatkoztak. Az információt nem tekintették olyan intellektuális nyersanyagának, ami szükségszerű a cég működéséhez és integráns része az általános, gazdasági stratégiai tervezésnek.

Túl nagy figyelmet fordítottak eddig az információs rendszerek technikai összetevőire és túl keveset azokra a lényegi fogalmakra, amelyeken az információs rendszerek alapulnak, vagyis alapvető értelműkre és céljaikra és a használók igényeire.

Ezért jelenleg igény mutatkozik arra, hogy a hagyományos IM-funkciókat kiteljesítsék például az információ- és rendszertudomány alkalmazásával.

Ahogy az információ még nagyobb mértékben a termelés nyersanyagává válik, a szervezetek kezdik felismerni információs forrásaik, szolgálataik és rendszereik stratégiai dimenzióit. Ahogy az információnak mint stratégiai erőforrásnak az értéke előtérbe kerül, igény mutatkozik arra is, hogy meghatározzák és felderítsék döntő forrásait.

Az információs erőforrások kihasználása azoknak az általános törvényeknek és mechanizmusoknak a megismerését is jelenti, amelyek komplex, életképes rendszerekként szabályozzák a gazdasági szervezetekben az információfolyam irányítási folyamatait. *Stafford Beer* megállapítja, hogy "ha a kibernetika az irányítás tudománya, az irányítás szakmája a menedzsment. Minden menedzser ... ugyanazzal a problémával szembesül: ... egy olyan életképes rendszert kell működtetnie, amely sokkal komplikáltabb annál, mint hogy ő személy szerint megérthesse. S minden szintű irányítás bölcsességének az a kezdete, hogy tudomásul veszi, az életképes rendszerek nagymértékben önszabályozók és önszervezők" [3]. Ezért amikor valami elromlik, a menedzsernek nem szabad megváltoztatnia a rendszer belső viselkedését, hanem meg kell változtatnia struktúráját úgy, hogy természetes, rendszerszerű viselkedése is megváltozzék.

Egy másik módja annak, hogy megértsük egy szervezeten belül az információs rendszerek fontosságát, összetettségét és dinamikáját, ha összevetjük őket az emberi idegrendszerrel, ennek törvényeivel és szabályozó mechanizmusaival [4].

Habár az emberek lassan ismerik fel, hogy az élő rendszerek elméletének alkalmazásával mélyebben lehet megérteni az információátvitel folyamatát a társadalmi rendszerekben, ez a módszer hasznos útmutatást nyújt a modern információs menedzsereknek az információ természetére és nagyobb cégek komplex információs problémáinak megoldására [5].

Az információs erőforrások sikeres felderítéséhez szükség van arra, hogy jobban megértsük az élő rendszerek információfeldolgozó mechanizmusait. Az IEM-mel foglalkozó szakirodalomban ismételtelen felfedülnek azok a nézetek, amelyek a rendszerszerű megközelítést alkalmazzák az információs erőforrások kihasználásának a problémájára [6,7,8].

Az információkezelés új technológiáinak alkalmazását manapság felügyelő műszaki személyzetnek ki kell tágítania látókörét: már nem elegendő pusztán uralnia az új technológiákat, menedzsmentfunkciókat is vállalnia kell. Feladatkörébe kell, hogy tartozzon az információkezelő tevékenységek emberi, társadalmi, lélektani, nyelvi stb. aspektusainak a menedzselése is.

Az utolsó két évtizedben az IM túlságosan is a gyors technológiai fejlődés nyomása alatt állt, s kevés energiát fordított arra, hogy elgondolkodjék az információs rendszerek tartalmáról és azokról a "struktúrákról", amelyekben használják őket. Ezért érdemes idézni a rendszerkutató üzenetét: "Ne harapd meg az ujjamat – nézd inkább, hová mutat" [3].

Az információs erőforrások menedzsmentje

Az IM történetével foglalkozó szakirodalom a rendszerszerű megközelítést úgy írja le, mint egy sajátos

stratégiát vagy attitűdök együttesét ahhoz a problémához való hozzáállásban, amit a komplex információs rendszerek kezelése jelent [6,7,8]. Az információ menedzselésének korábbi, ad hoc megközelítéseit felváltotta a hollisztikus szempont, amely az információ problémáját inkább összefüggéseinek teljességében tekinti, semmint egy sor kapcsolódó, de lényegében véve különálló problémával való viszonylatában.

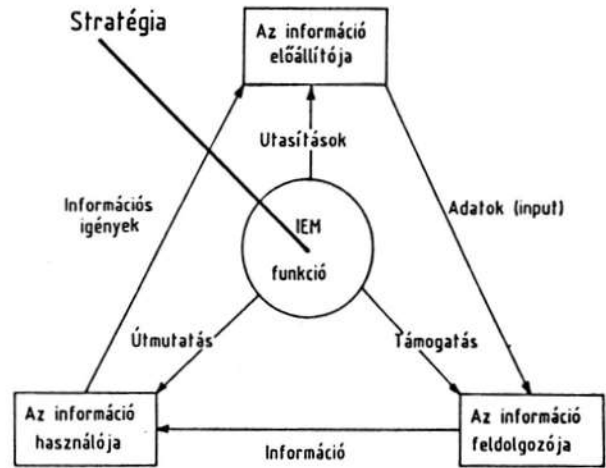
A legfejlettebb módszertani megközelítést – amely az információ széles összefüggésein alapszik – Horton "InfoMap"-je írja le [9]. Ez mindenre kiterjedő útmutatást nyújt a vállalati információs erőforrások feltárásához, s a lépésről lépésre haladó módszert alkalmazza: felderíteni az alapvető tárolóhelyeket, amelyek a szervezet eredményessége szempontjából döntő adatokat és információkat nyújtanak. Horton IEM-módszerét a különféle információs források, szolgáltatások és rendszerek megrostálásában és megvizsgálásában két kulcsfogalom vezérli: a vállalati érdek és az erőforrás-menedzsment koncepciója.

Az IEM-et övező vita középpontjában az információ erőforrásként való kezelése áll. Ez a koncepció az információt egy olyan gazdasági keretbe helyezi – értékét egy kissé túlzó módon kifejezve –, amelyet a kereslet és kínálat ára határoz meg. Vannak, akik úgy vélik, hogy az információs erőforrások költséghatékony menedzselése ellentmondásban áll az információhoz való hozzáférés jogával [12].

Az információ erőforrásként való kezelését kritika érte arról az oldalról is, hogy bár anyagának minősíthető az információt tároló és szállító médium, de maga a hordozott információ nem kézzelfogható, és csak értelmes emberi lények számára hasznos.

Hogy az információ erőforrás-e vagy sem, pusztán szemantikai kérdés, mivel könnyen kezelhető erőforrásként. Biztosan megéri a gyártónak tudni, mennyi anyagra van szüksége ahhoz, hogy a maximális árumennyiséget állítsa elő a lehető legalacsonyabb költséggel; ennek az információnak a feldolgozása és eljuttatása szervezeti beruházásokat igényel; s ennek az információnak lehetnek pontossági fokozatai, és rendelkezésre állhat különböző időpontokban és különböző formátumokban. Így, Horton szerint az IEM két fő célja: "maximalizálni az erőforrás használatából fakadó értékeket és hasznót a célok elérése érdekében, s minimalizálni az erőforrás beszerzésének, feldolgozásának, terjesztésének és használatának a költségeit" [8].

Az IEM azt jelenti, hogy az információkezelésnek megvannak a maga irányelvei, szabványai és konvenciói, amelyek biztosítják az információs források, szolgáltatások és rendszerek szükséges integrációját és koordinációját a szervezeten belül. Ahogy az 1. ábra mutatja, az IEM-menedzsernek központi, koordináló helyzete van, annak köszönhetően, hogy áttekinti az egész szervezet információs folyamát. Ebből a helyzetéből áthidalhatja az információs technológia használói és ellátói közötti korábbi hézagokat.

1. ábra Az IEM-funkció központi helyzete: az információs erőforrások koordinálása és összekapcsolása az előállítók, a feldolgozók és a használók között, a stratégiai célokhoz kötődve

Az IEM-menedzsernek e "hatalmi pozíciója" ellen kritikaként merült fel, hogy a menedzsmentfunkcióban túl nagy hangsúly esik az irányító és felügyelő elemre a használókkal való kapcsolat rovására. Érzékeltetendő, hogy az IEM koncepciójában a menedzsmentfunkció megjelenik a személyes útmutatás és segítségnyújtás szintjén is az információkezelő folyamatokban, az IEM-ről folyó nézetcsereben felbukkant az "információs tanácsadás" szakkifejezés.

Illetékesség és készségek

Az információs menedzser funkcióját és szerepét más-más módon értelmezik a különböző szervezetek, attól függően, hogy a fejlődés mely szintjén működnek, és a menedzsmentfunkció mely vonásait kívánják kiemelni.

E komplex funkció természetét elemző számos felmérés és tanulmány alapján az az általános nézet alakult ki, hogy az IEM-menedzser vagy a vezető információs megbízott (Chief Information Officer = CIO) valójában "interfész a felső vezetés és az operatív-végrehajtó szint között". Mivel felelős a mindenfajta információ szerepével és folyamával kapcsolatos koncepciók és tervek kidolgozásáért, valamint a koordinációért az egész szervezetben, igen erős pozícióba kerül, s könnyen megvádolható azzal, hogy "információs cárrá" válik [8,10].

Horton azt mondja, "Salamon bölcsességére van szüksége", hogy egyensúlyt tartson azok között a politikai, társadalmi, technikai és gazdasági ügyek között, amelyekkel dolga van ennek a központi, koordinációs szerepnek. Ezért a "viselkedési készségeket" is mindig számításba kell venni az e funkcióhoz megkívánt sajátos ismeretek és tapasztalatok mellett.

Mivel rengeteg harcra és összeütközésre lehet számítani például az egész cégre kiterjedő, a közös

adatelemeket és a hozzájuk tartozó kódokat egységesítő programok végrehajtása során, a kommunikációs és az emberi kapcsolattartás készségei fontosak ezen új szerep kialakításában. A nehéz helyzetek megoldásának és megfelelő javaslatok tételének képessége alapozza meg a zűrös ügyek elsimítójának jó hírét. A nem nyilvánvaló észrevételének képessége, s az intuíció és a tények célravezető használata – ezek azok a szükséges "természetes adottságok", amelyek alátámasztják az információs menedzser tevékenységét. A vezető információs megbízottban meg kell lennie az innovációhoz nélkülözhetetlen leleménynek és tekintélynek, s képesnek kell lennie arra, hogy az engedékenység és az agresszivitás ravasz vegyítésével legyőzze az akadályokat.

Ami a technikai készségeket és kompetenciát illeti, hangsúlyoznunk kell, hogy az új technológiák iránti érzékenység és az abban való kreativitás, hogy az egész produktivitásának optimalizálása érdekében kombinálja a médiumokat és a technológiákat a szervezetben, ugyancsak előfeltétele az IEM-funkció betöltésének. A szakma kiemelkedő képviselői szerint az IEM szerepét inkább az általános összefüggésekbe ágyazottan kell nézni, semmint a technika viszonylatában.

Az IM paradigmája egy olyan keret, amelyben például a rendszerek személyzete, a dokumentumok kezelői és az információs szakemberek szerepcseréi is megfogalmazódnak. Jellemző rá az előre irányuló mozgás és – gyakran – a látókör tágulása. E kihívást jelentő szerep ellátására azok a jelöltek látszanak alkalmasnak, akiknek kielégítő a megalapozottságuk a saját szakterületükön, és mélyrehatóan tisztában vannak az információ természetével. Az ilyen intellektuális "hibridek", akiknek interdiszciplináris bepillantásuk van az információs problémákba és a menedzselési feladatokba egyaránt, azok a szakemberek, akik betölthetik az IEM-menedzser funkcióját.

A szervezet nagyságától és komplexitásától függően az IEM-funkciót több szakember között is meg lehet osztani, akik az információkezelő folyamatok egyes fázisaira vonatkozó speciális ismeretek birtokosai, de akik tevékenységét a fölöttük álló IEM-menedzser koordinálja és irányítja.

Oktatás és képzés

Mindenki egyetért abban, hogy új módszerekre és hozzáállásra van szükség az információkezelésben: a vállalatok kezdik megérteni a számítógép korából az információ korába való átmenet új követelményeit. Egy információra orientált vállalatnál az Igazi értéket jelentő gazdaságnak egyetlen forrása van: a személyzet. Ezért a vállalati információs erőforrások fejlesztésének legeredményesebb módja az alkalmazottak hozzáértésének a fokozása.

Az IEM sikeres alkalmazása megkívánja a vállalatot, hogy a különböző információs tevékenységekben

(információs szolgáltatások, adatfeldolgozás, rendszertervezés, dokumentumkezelés) részt vevő minden alkalmazottja magas szintű oktatásban és képzésben részesüljön. A "legnagyobb információ-fogyasztók" és az információkezelésért felelős menedzserek képezik az oktatási és képzési programok elsőrendű célcsoportjait a vállalati IM megjavítása végett.

Házon belüli képzés

Ez a képzési forma a legalkalmasabb nagy vállalatok számára. Az e célra kifejlesztett oktatócsomagok rendszerint általános modulokból és testre szabott modulokból állnak, kombinálva a munka melletti képzéssel. Az oktatásnak és képzésnek ezt a formáját, amely az egyedi vállalati kultúrához, a különböző gazdasági tevékenységekhez, a helyi és nemzeti sajátosságokhoz stb. illeszkedik, tekintik az egyik legeredményesebb módszernek ahhoz, hogy átfogó IEM-et érjenek el az egész szervezetben.

Az északi országokban a finn vállalatok jutottak legmesszebbre a házon belüli képzési programok fejlesztésében.

1987-ben a FID/II (Federation Internationale d'Information et de Documentation, Information for Industry = Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség, Ipari Információs Bizottság) konzultációs csoportja Finnországban útmutatót adott ki a házon belüli oktatási modellek kifejlesztésére nagy, közepes és kis vállalatokban. E modellek elég rugalmasnak látszanak ahhoz, hogy más országokban is alkalmazzák őket, a helyi feltételekhez igazított képzési programokhoz [11].

Továbbképzés

Ebben az összefüggésben a továbbképzés kétfajta tevékenységet foglal magában: a) rövid tanfolyamokon, szemináriumokon, konferenciákon való részvétellel, b) munka melletti képzési programok teljesítésével. A legtöbb mai skandináv IM-mel összefüggő vállalkozás valami módon kapcsolódik az oktatási tevékenység ezen formájához.

Ha a munkaadókat és a gyakorló szakembereket megkérdezzük, szerintük mi a legjobb képzettség az információs menedzseri pályafutáshoz, egyetértnek abban, hogy lényeges a gazdaságban és a számítástechnikában szerzett kettős felkészültség. Minthogy a szakemberek és a menedzserek közti űrt nem tölti ki mindig kielégítően a házon belüli képzés, gyakran felvetődik, hogy szükség van egy szervezettebb oktatási struktúrára a technológiához is értő információs menedzserek kiképzésére.

Ezért a közgazdasági és menedzserképző iskolák mind az alapképzésben, mind pedig a továbbképzésben igyekeznek összeötvözni a vezetési készségeket a technikai jártassággal. Az egyetemi számítástechnikai és közgazdasági intézetek kooperációja ugyancsak olyan oktatási programokat eredményezett, amelyeknek az a céljuk, hogy kilszélítsék a számí-

tástechnikusok, a dokumentum- és adatbázis-kezelők, a könyvtárosok és más szakképzettségűek látókörét.

Megint csak Finnországra hivatkozva, hadd ismerjék egy sikeres oktatási programot. A *Helsinki Műszaki Egyetem* továbbképzési központja több mint tíz év óta működtet egy továbbképző tanfolyamot információs szakembereknek. Különböző területek képviselői vesznek részt a nyolc hónapos képzésben, napi munkájuk mellett. A tíz oktatási szakasz közötti időben önállóan tanulnak, és elkészítenek egy saját szakterületükkel kapcsolatos dolgozatot. Ez a program, amely szorosán követi az IEM terén folyó fejlődést, tekintélyt vívott ki magának a skandináv oktatási és képzési programok között.

A továbbképzés területén különös értelme van a nemzetközi együttműködésnek. Mivel nagyon energiaigényes feladatot jelent az oktatási programok kifejlesztése és naprakészességük megőrzése (hiszen a szakterület gyorsan fejlődik), a kooperáció nyújtja az egyik lehetőséget nemzetközileg is elfogadható programsorozatok kidolgozására.

Az Európai Gazdasági Közösség olyan programjai, mint a COMETT és az ERASMUS, jó alkalmat kínálnak az ilyesfajta kooperáció kibontakoztatására az európai oktatási intézmények között.

Az e területen folyó nemzetközi tevékenységekkel kapcsolatban meg kell említeni azokat a terveket, amelyek arra irányulnak, hogy nemzetközi oktatási és képzési program készüljön az információs tanácsadás témakörében, különös hangsúllyal a "kapuőrök" (gatekeepers) szerepére. A FID/ET-vel (FID Education and Training Committee = FID Oktatási és Képzési Bizottság) együttműködve a koppenhágai Royal School of Librarianship (Királyi Könyvtáros Iskola) fogja koordinálni a tantervfejlesztési munkálatokat.

Könyvtári és információtudományi tanulmányok

Sokan abból a szempontból vizsgálták meg a könyvtárosokat és a könyvtárosképzést, mit lehet tenni (ha egyáltalán), hogy a könyvtárosokat információs menedzserekként képezzék ki. A hagyományos könyvtári világ és az információtudományi oktatási programok közötti szemantikai és tényleges különbségek miatt gyakran találjuk magunkat szemben oktatási szeparatizmussal az információs menedzserek képzésében. A könyvtárosság radikális paradigmaváltását jelentené (ami egyelőre várat még magára) a könyvtárosokat kizárólag a könyvtárközpontú "ptolemaioszi világegyetemükből" egy "kopernikuszi világképbe", amelynek központjában az információ áll, és a könyvtár csak egyike a bolygóknak.

Vannak azonban könyvtárosok, akik agresszíven próbálkoznak áttörni az információs dolgozók közötti hagyományos gátakon, s az "információs menedzser" címére aspirálnak. Már látják magukat, amint aktívabb szerepeket vállalnak, kitágítva jelenlegi mun-

kaiköreik határait és bekapcsolódva a vállalat valamennyi információs tevékenységébe. Igen, vannak könyvtárosok, akiknek sikerült a műveletekre orientált magatartást a piacra orientálttal felváltani, s képesek voltak a könyvtárosi felkészültséget integrálni olyan diszciplínákkal, mint a marketing, az adatfeldolgozás, a stratégiai tervezés stb.

A könyvtári hagyományok és az erőforrás-menedzsment elvei között meglévő néhány ellentmondás ellenére vannak, akik bontakozó szövetséget látnak a könyvtárosképzés és az IEM-képzés között [12,13].

A legtöbb könyvtári és információtudományi képző intézetben még létezik a divergencia a két oktatási vonal között; az utóbbi években csak névleges integrációt sikerült elérni bizonyos, minden információs programban alapszinten azonos elemek oktatásában.

E fejleményt skandináv példával érzékeltetendő, álljon itt a koppenhágai Royal School of Librarianship tantervi kereteinek rövid leírása.

A skandináv hagyományokkal összhangban a könyvtári és információtudományi oktatás ebben az egyetlen, országos illetékességű intézményben összpontosul. Mint Európa legnagyobb ilyen oktatási intézménye – amelynek tantestületét a szakterületek széles választékának specialistái alkotják –, ugyanazon fedél alatt kínál egy széles alapozású négyéves programot. 1985-ben új specializálódási lehetőséget vezettek be azzal a céllal, hogy megkíséreljék az információs piac igényeihez illeszteni a dán könyvtári és információtudományi képzést. Ez a gazdasági környezetben működő információs szakemberek felkészítése érdekében tágította az oktatási programot.

Az új tanszék (Virksomheders informationsbetjening, VIRK-INFO = Specializált Információs Szolgáltatások Tervezésének és Szervezésének Intézete) az IEM-ré felkészítő, interdiszciplináris oktatási programokat működtet, ilyen témakörökkel: az információtranszferhez szükséges kommunikációs készségek, információs tanácsadás, információ és társadalom, az információforrások áttekintése, az információs szolgáltatások és rendszere költségtényezői, az információ stratégiai célú hasznosítása, rendszerelemzés és -tervezés, rendszerleírás, információs rendszerek és szolgáltatások szervezése és menedzselése.

Az ezekkel a témakörökkel foglalkozó kurzusok a specializációs program részeként a négyéves közös tanterv utolsó két évében kapnak helyet. Ez a program hivatott kielégíteni a keresletet azok iránt a szakképzett információs szakemberek iránt, akik az információ beszerzésében, megszervezésében és elterjesztésében szerzett szakmai felkészültségük révén részt tudnak venni az IEM műveleteiben. Mivel alapvetően tájékozottak a döntéshozás folyamatáról és a szervezetek felépítéséről – s különösen a kommunikációra, az információs igényekre és a használók kívánalmaira kifejtett hatásokról –, az információs hatásos közvetítői lehetnek a szervezetekben.

Az új tanszék ugyanezekben a szakterületeken továbbképző tanfolyamokat is kínál gyakorló könyvtárosok és más információs szakemberek számára szakmai ismereteik és készségeik korszerűsítése érdekében. A fő cél, hogy fejlesszék az információs források, szolgáltatások és rendszerek menedzselésének képességét, tekintettel a vállalatok stratégiájára, kultúrájára, versenyképességére és egyéb jellemzőire.

Az átfogó oktatási programot (kb. két évig tart, s 340 órából áll, amihez még hozzájárul az önálló tanulás és projektmunka) három blokkra és több modulra osztották, lehetőséget nyújtva a résztvevőknek arra, hogy rugalmasan kombinálhassák a tanulmányi és a szakmai munkát.

1990 szeptemberétől szervezik meg a kétéves posztgraduális képzést (Master of Science fokozat), egy oktatási és képzési programba olvasztva az információtudományt és az információmenedzsmenetet.

Remélhetőleg ez emelni fogja a könyvtárosok intellektuális színvonalát és szakmai imázsát, s átforgatja az információkezelő folyamatokban betöltött szerepüket és funkcióikat.

Irodalom

- [1] NOLAN, R. L.: Managing the crises in data processing. = Harvard Business Review, 1979. márc.-ápr. p. 116-126.
- [2] MARCHAND, D. A.: Information management: strategies and tools in transition. = Information Management Review, 1985. 1. sz. p. 27-34.

- [3] BEER, S.: Platform for change. London, Wiley & Sons, 1975.
- [4] BEER, S.: Brain of the firm. 2. ed. Sussex, Wiley & Sons, 1980.
- [5] MILLER, J. G.: Living systems. New York, McGraw-Hill, 1978.
- [6] DEBONS, A. - LARSON, A. G.: Information science in action: system design. = NATO ASI Series. Series E: Applied Sciences. 1-2. köt. 59. sz. 1983.
- [7] HORTON, F. W.: How to harness information resources: a system approach. Cleveland, Association for Systems Management, 1974.
- [8] HORTON, F. W.: Information resources management: concepts and cases. Cleveland, Association for Systems Management, 1979.
- [9] MARCHAND, D. A. - HORTON, F. W.: Infotrends profiting from your information resources. New York, Wiley & Sons, 1986.
- [10] DIEBOLD, J.: Managing information: the challenge and the opportunity. New York, AMACOM, 1985.
- [11] Information resources management in companies. Training model. = FID/II Consulting Group in Finland, 1987.
- [12] From information gatekeeper to information counselor: emergence of a new professional role. Compil by: DOSA, M. et al. = FID Occasional Paper Series, FID Publication 677. 1989.
- [13] ESTABROOK, L.: Librarianship and information resources management: Some questions and contradictions. = Journal of Librarianship and Information Science, 27. köt. 1. sz. 1986. p. 3-11.

Fordította: Papp István

Mikrofilmezés

**Az Országos Műszaki Könyvtár vállal:
Felvételezést A/6-os mikrofilmlapra A/4-es eredetiről**

Ára: 85 Ft/lap + ÁFA

Mikrofilmlap-másolást (A/6) diazofilmre

Ára: 30 Ft/lap + ÁFA

**Visszanagyítást mikrofilmlapról A/4-es méretre
(21-szerestől 48-szoros nagyításig)**

Ára: 10 Ft/oldal + ÁFA

Megrendelési cím, illetve további felvilágosítást ad:

**Pusztai István, a fotolaboratórium vezetője
Budapest VIII., Múzeum u. 17. félemelet 51.**

Tel.: 118-0943